

אותו מצמצומו: "רוכ בני-אדם, מתוך כוונה להקל על עצמם, נוטים להזניח, להקטין את האובייקט של אהבתם, אם לא זכו בו. קטניה-נפש — גם מטילים דופי, מלכלכים, מוציאים דיבה. המשורר, שאינו מתעלם מכאב ואינו מעלים את תבוסתו, אינו מרפא את פצעיו על נקלה: הוא מעמיק את כאבו, את חרפתו ברוחו את האשה אשר מאסה בו. — — — אם נוצח — יהא זה נצחוננו של יופי גדול — של אשה שדאי לעלות על המוקד בגללה" (שם, עמ' 106).

דוגמה היא לדברי פייכמן. כתיבה זו משמשת עדות חותכת לעצמיותה של הבקורת, למחשבתה המקורית. היצירה הנערכת אינה בסיסה היחיד, שאם אתה נוטל אין לה מעמד וקיום, אלא נקודת-מוצא, שעליה נשען המבקר וממנה הוא יוצא למסעיו וחורר לתחומים חדשים, אחרים וכובשם כיבוש של יצירה.

תל-אביב

גבריאël פרייל

נוסח-אמריקה בשירה העברית

א.

השירה העברית באמריקה היא בשר מכשרה של השירה העברית הכללית. הן בנושאים, הן בדרכי ביטוייה, הן בתפיסת עולמה מכירים אנו את השתייכותה האינטימית אל מסרתה של השירה העברית שקדמה לה. אינה יוצאת דופן, ואף על פי שיש לה כעין אבטונומיה, הרי אין בה לא התבדלות ולא ביטול עצמי. אמנם, בשנות העשרים והשלושים למאתנו נתקלה השירה העברית האמריקנית במכשולים בדרכה: כמה מסופרינו הצביעו, ולא מתוך אהבה יתירה, על הליקויים שמצאו בה; הסופרים בארץ ישראל תבעו מאחיהם בארצות הברית משהו אמריקני מיוחד. כמובן, טעות היא לבקש באמנות, ולפי הזמנה, דברים "רצויים": אין כאן רצוי אלא מצפוננו של הסופר וכשרונו. כיוון שרובם הגדול של משוררי אמריקה העברית באו לכאן ותלמודם הלא-אמריקני בידם, אין מקום גם לקובלנות על חוסר "מקור" אמריקני לשיריהם. טבעית היא הנטיה לחפש משהו מיוחד ביצירותיהם של אנשים שהשתקעו במקום חדש, ואין לערער עליה כשלעצמה. במשך הזמן, ובמדרגה כאילו מתוך היסח הדעת, התאזרחת השירה העברית הזאת שמר קרוב באה וקבלה זכות-ישיבה בתחומיה של ספרותנו.

אולם, מהי אמריקניות זו בשירה — ולא בשירה בלבד — שהכריזו עליה התובענים כתנאי ראשון? תשובתי היא: אמריקניות אינה גושפנקה שהורבקה על חפץ בלתי מוכר, שרשום עליו באותיות מסנוורות: "אמריקה"; לא מלל מלים שרופות, שאפשר להתאימן בשינויי שמות לכל מקום; לא משהו מקרי וטוב שאירע לו לאדם, או מעין מציאה שזכה בה מן ההפקר ובשעה שלא יום ולא לילה. וכן אין האמריקניות הטהורה אפנה חולפת שכל עובר ושב רשאי לבוא ולקחת מנגוניה. האדם המתיימר להימנות עם אוהביה זקוק לנשימה עמוקה שיהיה נר שם להנאתו במרחביה. אמריקניות היא השגת טיבם של ריחות וגוונים שרק בכור חו של אקלים זה ולא אחר להולידם; התערות במסורת הארץ ובדברי ימיה בכתב ובעל פה עד כדי הכרת קוויה הדקים ביותר. הרגשה בלתי אמצעית של השוני באפיים ובארחות חייהם של אנשיה. כאן אין הסתגלות חיצונית לחראה דברים, — אלא חדירה בפנימיותם ומיוזגם המיוחד.

כמובן, "תכנית" זו של אמריקניות אינה אלא ממצה את היסוד האידיאלי שבה. אולם, יחד עם תורתם של אמרסון או והיטמן שנבלעו במסכת היצירתית עולות וצומחות גם חמרנות גסה ומעשיות נפרזות — וגם הן מסימניה המקוב-

לים של אמריקה. אותו נתפס ובלתי-נתפס, המהווים את העולם רב המשמעויות ששמו אמריקה, איך ובמה השפיעו על המשורר העברי היושב בה?

ב.

ראשוני המשוררים העבריים בארץ החדשה היו חרונים בעיקרם. הללו שיערו, כרוב בני זמנם, שהחרוז הנמלץ כשלעצמו יש בו מן השירה, ובשעות הלילה המאוחרות התמכרו ברתת ל"עבודת הקודש" שלהם, היא כתיבת שירים בשפת עבר. בהם באה לידי ביטוי מרירות עוקצנית של אנשים המוצאים לחמם בקושי, ובתוך אנדרלמוסיה עם-הארצית-המונית שנסתחפו בה ללא-מוצא. הווי גועש ומפד חיד הקיף אותם בשנות השבעים והשמונים למאה שעברה, והם תרו איים לעצמם. היו תלושים, סובלים בארץ מושבם החדשה, וכמעט שאין שמץ של התאזרחות טבעית בחרוזים שלהם. יעקב טובל, גרשון רוזנצווייג, יצחק רבינוביץ חטמו בפצעי-הם ובפצעי קהלת ישראל, זו השה העזובה. פה ושם מנצנץ בדבריהם פס מב-דיק, המאיר את חייהם המעוננים של היהודים המהגרים, ושומעים אנו הריקניות על שמד ואכדון רוחני, שהראו כבר אז את אותותיהם. מצד שני, אין עלינו להת-עלם מן העובדה, שמשוררים אלה הצהירו על אהבתם והכרת תודתם לארץ החד-שה שקלטתם ללא כל הפלייה. מיותר, כמובן, לבקש אצלם, יורשי ה"השכלה", תגובה אחרת מזו שהעלינו פה לגבי זרות אורבת. כך ראו הללו את אמריקה. בכל אופן היו אנשים אלה חלוצים: הם שהסכו את תשומת לבם של סופרים עב-רים שבפטרבורג ובורשה, בוילנה ובאודיסה לתופעה המרעישת שגם ב"ארץ-קור-לומבוס" יש יד לגבירת הלשונות, והם שהניחו את היסוד לספרות עברית חילו-נית בארץ זו.

מוחס מ. דוליצקי היה בעל ביטוי נמרץ, בעל תנופה רחבה יותר; כקודמים לו, דן בבעיות חברתיות של היהודים באמריקה, במצבם הרוחני הירוד; אך הארץ בה ישב היתה לו, וכן לנפתלי ה. אימבר, מחבר ההימנון הלאומי, מעין Terra incognita. ההשתרשות בערכי ישראל, הנהייה אחר המופשט שאינו קשור לטבורה של איזו ארץ שהיא, מנעו מהם תכופות את הדחף לראות את המתרחש בעולם החיצוני. א. ש. שווארץ, כעת זקן הפייטנים העברים באמריקה (כתביו, אגב, לא כונסו עדיין) ששיריו מעידים על יכולת לירית לא-קטנה אם גם "שמר-נית" בצורתה, אף הוא לא מצא בנקל את נקודת אחיזתו במקום החדש. עברו שנים עד שנקלט וההין לנגוע בנושאים אמריקניים. רק עם בואו של ג. ב. סילקינר הגיעה השירה העברית באמריקה לידי מדה של בגרות וחכמה גם מבחינתה של אמריקניות זו. בשנת 1910 הופיעה הפואימה שלו "מול אוהל תמורה" (תאריך חשוב בתולדות השירה העברית בארצות הברית), וסילקינר התבלט בה כאמן השיר הסיפורי העברי הראשון, שהבחין יותר בממשותה ההיסטורית של הארץ הגדולה. המיתוס האינדיאני שנתפס לו סילקינר לא היה לו, עד כמה שירי-אה הדבר כמזור, בחינת נטע זר. אדם זה, יליד עיירה ליטאית קטנה, קנה לו יד-עה בספרותה ובתולדותיה של אמריקה, ונמשך ביחוד אחר תושביה הראשונים

בעלי העור האדום. בחום ובענמה שר עליהם ותאר בנאמנות את סבלותם. טרם נגע בהווי החי, ארצות הברית שבמציאות טרם עוררו את דמיונו. אך עצם הדחי-פה שנתן לעלייתה של שירה עברית אמריקנית על ידי "מול אוהל תמורה" אינו מוטל בספק. יש לציין ששיריו הקטנים והמנובשים של סילקינר אינם מצהירים כלל על המקום שבו נכתבו; אולם דומני שאותה כפילות, אם כפילות היא באמת, אפשר למצאה ביצירתם של רוב משוררי אמריקה העברית — ושל פייטנים בכל אומה ולשון. מצד אחד, כותב המשורר שירים שחותם הארץ בה הוא יושב טבוע עליהם; מצד שני, כותב הוא אותם השירים המהווים את נופ-נפשו הכללי. ותכו-פות נמצא, ש"כפילות" זו אינה אלא מחברת ומרתקת את החוליות שבשלשלת; לא ניגוד כאן אלא השלמה.

אפרים א. ליסיצקי הוא השני במשורריו הנוהה אחר מסורותיהם וסמליהם של האינדיאנים. ספרו "מדורות דועכות" מעלה דמויות נעלמות ומציאותיות גם יחד, והן טעונות מטען רב של חוויות. ליסיצקי, מותיקי הפייטנים העבריים באמ-ריקה, שרשיו שונים משרשיו של סילקינר. יש כאחרון זהירות, הכלגה וצמצום, בה בשעה שהראשון שותה את המשקה עד לקרקעיתו מתוך חדות יצירה בלתי-פוסקת. ליסיצקי הוא האוהב רחב-הלך. כך מסתכר גם טיפולו בכוכבים: במקור ובתרגום הוא מנסה לייצג את חייהם ממוזני היסורים, את ההווי הירוד שלהם ואת צמאונם הקבוצי לנן עדן, וכן את היחיד שחור-העור הנכסף לשמץ-אפשר על אדמה לא-לו. כאן יש מקום לשער, שקיים יסוד נוסף בעיצובה של שירת ליסיצקי, והוא מנמק, אולי בלא יודעים, בחירתו של אותו נושא על ידי המשורר: כיהודי בן עיירה ליטאית קטנה אף הוא, ששביל ההתלבטות היהודית נהיר לו מאד, וראי שמצא דמיון-מה בין חיי עמו וחיי נדרפים אחרים ככוכבים ואינדיא-נים. בכלל, מעניינת היא תופעה זו של התחקות כמה משורריו אחר עמקות אמריקה הפרימיטיבית והטבעית יותר. נדמה, כאילו בקשו סדר לעצמם באמצ-עות הגירה נפשית זו לקדום וללא-נפגם; ראשיתם של דברים מושכת את התלושים. אולם שונה היא תלישותם של אנשים-משוררים. בישראל אפרת מסתמנת זו, עד כמה שלא תהיה סתירה בניסוחי זה, כ"יציבה" יותר. ב"ויגומים שותקים" מורגש הבטחון העצמי, ההולך וחזק עוד יותר משבא לטפל בפרק היסטוריה אמ-ריקנית קרובה לנו יותר בזמן, זו קליפורניה שבמאה התשע עשרה: יש בו באפרת ערנות לא רק לגבי גזעים אכסטיים כלכד. הפואימה "זהב" לא נטוטה מחוטי אותה מסתוריות המותאמת-כמעט לרבים מן השירים הדנים בחיי כוכבים ואינדיא-נים. כאן מופיעים אנשים חיים וריאליים, שחשבונותיהם כרוכים למדי — בשל אנושותם. ומדת הליריות שבדברים, כבכל שיר סיפורי ראוי לשמו, אינה נפסדת הרבה על ידי כך. בשנים האחרונות, שנות הזוועה שבאירופה ההיטלראית, נתן המשורר ביטוי עז גם לרגשות המפעמים יהודי בן דורנו בקובץ "אנחנו הדור".

שמעון גיצבורג, שיש בו מן הרומנטיקה האוקריינית ההווה והתמימה וחרור-זיו אומרים כנות רבה, לא יכול היה להשתחרר מרגש הזרות שחש לגבי הארץ שנקלע לגבולה. על אף חילופי עתים ונסיבות נשאר כולו כמעט תקוע באותו עור-לם שממנו בא לספרותנו. משניסה לכתוב על נושאים אמריקניים (וביחוד יש

חשה פיינשטיין הוא משורר בעל נעימה מיטאפיסית ומופשטת, וקרר בה לו גם קרבת־נפש מערכת המחשבה הישראלית, מבוכיה וסתירותיה; יחד עם זה מדובבת בו הרומנטיקה השניאורית הצעירה שב"תחת צלילי המנדולינה". נוף אמריקה אינו משתקף בשיריו (ה"כרך" של פיינשטיין אינו אמריקני במיוחד, מלבד תיאור "גשר ויליאמסבורג") — אחד משיריו, "צמצום", הוא מרוכז ומלך־הט, ומגלה אולי את תמציתו הפיוטית. ואם דברים אחרים משלו דומים פעמים לפירושים שכתב לשיר זה, הרי אין בכך משום קלקלה. יש להם ניגון־לווי מפיים גם בשעת השתערו.

פייטן שישב באמריקה שנים רבות והתמכר לפילוסופיה המרנסנדנטלית שלה וספרותה במאה שעברה, הוא אברהם רגלסון. יש בו ממשחק כמיטאפיסיות נטור־לת־שרשים וממשות ארצית כאחת, רעיוניות אימאג'יסטית הנהפכת עתים לפרור זה מעורטלת, ויש שעולות בחרוזיו הברקות מפתיעות אף מפקעת דברים אפורת. ועל אף רושם הפיזור ונקודות הניגוד שבשיריו מכבצת בהם איוו התאמה או השפעת גומלין בלתי צפויה. כך, למשל, ב"קין והבל" וב"מלכורו": האחד ממורחח ונמלץ, השני מרוסן ואכסכטי — ושיתוף ביניהם.

ביצחק זילברשגל מובעת האמריקניות המוכרת לנו, זו השואבת מאגדות כושים; אך שונה היא מזו הרווחת בשיריהם על אותו נושא אצל רוב חבריו. דימויו דקים יותר ולשונו חנינית. אולם גם בשיר כ"בלילה הלהב הלכן", שאולי לא נכתב כלל בכדי לצייר עיר לילית גדולה בארצות הברית דוקא, מוחשת בין השיטין אדישותה וברזילותה. וסימן טוב לו למשורר שהאמריקניות, עד כמה שהיא קיימת בו, מובלעת כאופן טבעי בין שאר היסודות המהווים את מהותו ואינה מאבדת את פרצופה. — אשר לשיר כ"סבל ירושה" יש בו מנתוח דו־הצד־דיות, או דו־הפנים, של היהודי נשוך, "נחש הספק" בעולם זר.

חיים אברהם פרידלנד התחיל לכתוב בגיל מאוחר ופרסם שירים מחשבתיים, דידאקטיים בחלקם, המעוררים תשומת לב בגדישות תכנם וגרעיניות ניבם. הוא הספיק בטרם מותו לחשוף את עתרת חיוניותו ואת כשרון החדרתו לתוכם של דברים.

ראובן גרוסמן התיישב בארץ ישראל לפני שנים רבות. הוא פעיל מאד בשטחי שירתנו, אך מאלפת היא אולי העובדה, שדווקא הוא, המשורר העברי הראשון שנולד באמריקה, הזניחה כמעט לגמרי כמקור השראה. עיקר כוחותיו הנפשיים והגופניים השקיע בארץ האבות הקדומה, שעל מוכחה הקריב את בנו. ברור כצולסון, בעל שירים תמציתיים קצרים, נוגי ציוריות, שכאלו כתבם לא ביבשת האמריקנית כי אם בעיירה שהעלה א. נ. גנסין על הגליון, אף הוא נקלט בארץ ישראל. חבל שקולו אינו נשמע תכופות במקהלת משוררינו המבקשים תמיד צליל עצמי בהיר.

לאברהם צבי הלוי יש הבעה פרימיטיבית־כמעט שאינה הפסד לגבו. טון "עדין" יותר היה פוגם הרבה בשורותיו המחוספסות השופעות אמיתות רגש, המל־ווה פעמים פאתוס מליצי. בשירי כרך אמריקניים שלו — עצם נושאם יש בהם משום חידוש ("באאורי", "רחוב אלן" ועוד).

כותב הטורים האלה מקומו כאן לפי סדר כרונולוגי. מטעמים מובנים לא

להדגיש את השיר המקורי בזמנו, שנכתב בחרוזים חפשיים, "ניו־יורק") אפשר היה להכיר שאיפה להסתגלות יחד עם יכולת לשונית מובהקת. אך היהדות האמריקנית היתה קרובה לו, ולה הקדיש שורת תמונות המשקפות את חייה מתוך רחמים וראיה נאמנה. כרבים ממשוררינו, מצא גינצבורג אוצר רב בנושאים יהודיים. הפואימה התנ"כית שלו "אהבת הושע" עדות אף היא לשרשיות בלתי־מתפשרת.

הלל בבלי טופח על ברכי שירתנו הקלאסית. אולם משבא לארצות הברית, קרב לעצמו את אנשיהן ומצא שמחת יצירה בנופיהן. כך נראה כמו־כן שלא הקים מחיצות מלאכותיות חוצצות בין נושא לנושא, בין רקע זה או אחר. הפואימה "מי־סים וואודס", למשל, שיש בה ממסכת אישית (והיסטורית במדה מסוימת) מעמיר קה, ובה נגלים לו לקורא זכרונות־שנותיה של אשה זקנה היושבת בכפר אמריקני, אינה בעצם התרחקות כל־שהיא מעולם הילדות הליטאית של המשורר, שאור תו צייר במחזור שירים רוויי געגועים. גם פה גם שם האדם הוא "חזות הכל": המקום כשלעצמו אינו קובע. — בבלי בוחר לו תכופות דרך צדדית; אך יש לצער דיו הדי, וכאילו מרחיבים הם אותו שביל וגותנים לו כוון ברור, מגמה תמידית והיא: לאחר הסתבכויות ותעיות, טוב אפר מיער.

לעומת בבלי נטל שמעון הלקי סאה גרושה של "יערות", אם אפשר לאמר כך. פחדיו של האדם ותשוקותיו הנצחיות שאין להם מפתח, אופפים אותו מכל עבר. נוצרת תכופות איוו אוירה מסתורית, כבדת־הגות, וכמעט אפשר לנו למש־מש בדינו את גוש היאוש והתמיהה שהיא מולידה. "מקובל" לאמר, שיש בו במשורר זה מבקשת־אלהים בעיקר; אולם דומני שיותר ממנה מעורה בו חושניות מקיפה, בלתי־מסתייגת: נזירותו המעוננת ברקי אש פולחים אותה. — מומן לזמן מתנגשת חשבנותו בהתפרצות לירית ישירה. אולי משום־כך אפשר לייחס לו להלקין קירבה ידועה ל"חדושות", אם כי זו אינה מעורפלת ביותר בהשוואה לאחרים ואינה מתכוונת להדהים. בהלקין נתקלים בתופעה המבקשת הסבר אולי, והיא כשלעצמה מעניינת מאד. "הגוש השחור" שבמהותו הפיוטית המקורית, הדיך ונעשה לכהיר יותר משבא המשורר לטפל באמריקה או — בארץ ישראל. נעלמות חשרות־עבים, רוח הקינה האלגית הרגילה כאילו מסתלקת לזמן־מה, וב־מקומם באה אובייקטיביות תיאורית נלבבת. אין יסודותיו העיקריים ניכרים בשיריים אלה; אלא שגונים לבנים, פעמים אפילו מלווי אור התבדרות או רצון־חיים בלתי מוסווה, חודרים בהם ומכחישים בעצם מציאותם אותה הגדרה חד־צדדית מקובלת. נדמה כאילו רק אמריקה וארץ ישראל ככותן לשחרר את המשורר מאו־קי היאוש הפרטי המאבן. אשר לאמריקניות, זו אינה מאותותיו המיוחדים כלל, פרט לשיר כ"אוהאיו", ובמובן מסויים מחזור־שירים כ־Café Royal נראה, שא־הבתו לאמריקה מצאה לה תיקון ותוספת־ביטוי בתרגומו המופתי של "עלי עשב" לולט והיטמן.

אנב, כדאי להוסיף ולהעיר שכל משורר עברי ששתה ממימי התרבות האמריקנית ממלא על ידי תרגומים מספרותה — ויהיו כוחותיו המקוריים מה שיהיו — את החסר לו כאדם, שסופ־סוף הוא בא מן החוץ; אולי תורשת־יהדות הנכנסת לדבריו מקפחת את האמריקניות השלמה, שאין להרהר אחריה.

עמד להעריך את שירתו; ולבקשת העורך — לשם שלמות המסכת — יוסיף קוים אחדים מדברי מבקרו. כמה מהם ציינוהו כאמריקני ביותר במשוררי אמריקה העברית; יש שמצאו בו „חדושות“ כציור או בתפיסה, הקרובה לתנועה המודרנית ניסגית בארץ ישראל. עיקר יניקתו, לפי דבריהם, היא אנגלית-אמריקנית טהורה והוא מתרחק, לדעתם, מאופני-ביטוי או סלסולי צורה שגורים. אמרו כמובן עליו שהוא אולי היחיד בשירה העברית שכתב את כל דבריו בחרוז החפשי.

היו — וישנם — עוד אנשים שאמרו שירה על ארמת אמריקה: בראש ובראשונה ד. שניאור ואהרן ציטלין „הבלתי אמריקניים“; אחריהם נמנים אלה שהתייחסו ולא הוסיפו, כתבו „במקרה“ וכו': אהרן דומניץ, בעל התמימות הרבה; אבי רהט טולדור, שיש בו ממדקלם רומנטי ונוגע ללב; פסח גינצבורג, כותב אידיליות מעלות ריח טוב; משה שלמה בן-חאיר (טרשנסקי) המבליט את נטייתו למופשט בשירה; ונח שטרן, המעורן, שאבד אי-שם במערבולת ואין שומע ממנו. משה ברינד נדפס ב„המעורר“, אך כנראה שאחר כך לא קיים משום מה את תקוות עורכו הראשון. בכל זאת הספיק ברינד לפרסם כמה שירים „לבביים“.

שלשה צעירים ראויים להזכרה מיוחדת: יצחק זמיר המנוח, שהראה אהדה לדרכי הבעתם של המודרניסטים והעלה דימויים מוזרים אם גם מעניינים תוך כדי קדחון בנפש. אשר לאמריקניות — גם כן על פי רוב רוח העיר הגדולה — זו התבטאה בהם ממילא; אליעזר ד. פרידלנד, שעדיין לא הביא את כשרונו המבטיח לא-מעט לידי פריחה מלאה. גם אמריקניותו היא טבעית ובלתי מתגנדרת: כך ראה, כך שמע, זאת רשם; ס. נרתי (כרמי טשרני), שעיקר כתיבתו במדינת ישראל, בה השתתף במלחמת השחרור. פרסם כמה שירים „אחרים“, שהמיטא-פורות שלהם הן נועזות פחות או יותר, ורעננות ניכרת בהם. יליד אמריקה אף הוא; וכאילו דחה כמו ידיו את רוחה, מסורתית ונופית. זוהי תופעה האומרת דרשני בגלל המצב שנוצר בחוגי „המשמרת הצעירה“ בארץ. עוד שני צעירים, ילידי אמריקה, שהראו סימני כשרון, אך שאי-אפשר עדיין לחשב את חשבונם, הם דוד קרמר ובנימין רודבסקי. אלוהו אינולחן, שכתב שירים לילדים, פרסם בזמן האחרון גם שירים לגדולים, שנעימה עממית רוערת בהם.

2.

תרומתה של הספרות האנגלית לשירה העברית באמריקה היא ניכרת למדי ואי אפשר להתעלם ממנה. מתכוונים אנו, כמובן, לצנור השפעתה של זו על המשוררים העבריים כאן, שיחד עם יניקתם ממעינות אמריקניים לא הזניחו — ולא יכלו להזניח — את יצירותיה-למופת של אנגליה. ולא זאת בלבד, אלא השירה האנגלית הקלאסית, וביחוד זו שגוון רומנטי לה, היא שנתנה את אותותיה ביצירות משוררינו אלה והיא המדובבת מתוכן. כדאי להעיר שרוב יוצרי ספרותנו העברית נהו אחר הרומנטיקה שבספרויות העמים: ברוסיה נתלו באילנות כפוש-קין, כלרמנטוב, או כנאדסון, בגרמניה — קבלו את היינה או הרדר, בסקנדינביה — את קנוט האמסון. יש להודות, שפעמים פעלה על סופרינו גם רומנטיות מסור-פקת שחרגה מתוך ערפל בלתי טבעי; והדחתה לכך היתה אהבת הרזים והרמזים

הפורחת בנפש איש-הרוח היהודי. ויש להנחת שפעל כאן גם מניע אחר, זה של הבריחה מן המציאות. מעניין, כשהנושא כשלעצמו לא עמד על בסיס רגשי כלל, או לא הובלט ביותר, ניסו בכל זאת כמה מיוצרינו לייחס לו ערך רומנטי. רוב משוררי אמריקה העברית הושפעו, אם לא תמיד ביודעים, על ידי הויקטוריא-ניות של מניסון או ע"י חרוזי המרה-שחורה המתנגלת של האוונגארד. מובן מאליו, משוררים אנגליים אלה לא לבד שלא התנגשו בהשפעותיהם של הגרמנים, הרוסים והסקנדינבים שהוכרנו, אלא להיפך, נדמה כאילו כאן הגיע זרם אחד למיזוגו המוצלח; כאילו לא סוכסכו כלל גורמי חשכנות ופיוט שונים, מכיון שנקודתם המרכזית היתה השתפכות-הנפש הנואשת או המנצחת. סמנתי את קיומם של מניעים מחשבתיים כמו כן, מפני ששירתו של בראונינג, למשל, גם כן חישלה את יצירתם של מספר משוררים עבריים אמריקניים; ואף הנסיקה אל על של ג'ורדארד מאנלי הופקינס והחושניות המסתורית של בלייק לא היו להם בחינת שער אטום. באופן מוגבל יותר אצל גם ויליאם בוטלר ייטס מהגותו הלידת הממ-ריאה לשירה עברית זו. אולם, ההשפעה האחת המוחלטת, שחררה עמוק-עמוק להכרתם של המשוררים העבריים באמריקה, היא זו של שכספיר.

אין המקור להתמכרותם זו לדרמטורגן והפייטן האנגלי הגדול מכריע: אם היתה זו פרי אהבת נעורים ברוסיה, בה נתעורר בלבותיהם בראשונה המצפון הספרותי התר לו את נופיו בעולם, או היתה זו תגובה ספונטנית של אנשים שהלכו תמיד אחר הקלאסי, הצרוף והמשומר, ואולי פעלה כאן התנ"כיות בצורתה האנ-גלויסאכסית. וברור הוא: תרגומיהם של פייטני העברית לדברי שלספיר מהווים נכס בריקיימא בספרותנו — והם היו גם הראשונים בין הסופרים העבריים שראו בשכספיר לא ענין רחוק או משהו רצוי, כחבריהם בארצות אחרות. לא לשם „מצוה“ או בגלל קבלנות צדדית השקיעו הללו בתרגומיהם מרצי-יצירה רב כל כך: כחבריהם המשוררים שבכל אומה ולשון מצאו בשכספיר את חכמת האדם על כל גלגוליה. „חבריהם בארצות אחרות“ שהזכרתי הם מיוצרינו ברוסיה לש-עבר, בפולין ובליטא, שלא יכלו — מפני תנאים שהזמן ורקע-חיהם גרמו — לטעום כהוגן מתנובתה של הספרות האנגלית, וגם האמריקנית. ספרויות אלו נשארו להם תופעות זרות-מוזרות, שעל פי רוב רק למשמע-אוזן „שמעו“ עליהן. בימי ה„משכילים“ היו אנשים שידעו על מציאותו של ביידון, כיוון שלרמנטוב, וגם פושקין, הלכו בעקבותיו והתאימו נוסח רוסי לשיריו האנגליים, אך „ידיעתם“ זו לא נשאה פרי רב. ולא על יסוד זה מטפחים יחס לספרות, או מניעים להבנה בה. ורק על קרקע אמריקה התחילה הספרות העברית יונקת יניקה ישרה ועמוקה מהיצירה האנגלית הספרותית.

אשר להשפעת סופרים אנגליים חדישים כט. ס. אליוט על ה„דור האבוד“ שבשנות-השלשים, דומני שרשמים ניכרים או בולטים כאילו מדה שהיא לא השאירה זו על המשוררים כאן — ואולי גם אי אפשר היה להנחת או לצפות שתשאיר. שירתנו האמריקנית בעברית היא ברובה הגדול שמונית, כמובן הח-יובי שבהגדרה זו. אינה פוזלת עין לצד החדש או הגרומסקי באשר הוא חדש או גרומסקי, מתוך התנגדות, או לשם ניצוח עם מישהו. היא סובבת על ציר הכנות השירית שמכבר הימים, ודי לה בעצם בכך. אין זאת אומרת שבה אינם

מתגלים כוונים מודרניסטיים ברורים, אלא שאלה אינם מובילים את בעליהם לקיר צוניות מופרזת. יש לאמר, השירה העברית באמריקה — המהלך החדש שבעולם אולי רענן אותה במקצת, נתן לה צירופי ניב ודימויים בלתי שגורים, אך לכלל מהפכה, ואפילו מדומה, לא הגיעו הדברים מעולם. ודור שנותי השלשים לא מצא באמריקה את משוררו העברי, אף על פי שבשנים שלשה פייטנים אותו רוח דור בא לידי ביטוי חריף ומשכנע, במסכת יצירתם הכללית. אולם, המשבר החמרי והרוחני שבאותן השנים לא כפה על המשורר העברי חשבון נפש מיוחד, זיקה לשידור מערכות. ואם התהלך בו שממון, היה זה עתיק, ואין מקורו בשירת אליוט והבורתו. את שלו, כאמור, מצא; ובקשת ערכים לשם ערכים, לאחר אכזבות אמיתיות או מדומות, היה מיותר בעיניו. אבל גילה את היציבות הרוחנית, שאליה מתגעגע המשורר העברי באמריקה, וכך טעם טעם קביעות בעולם נוזל ומתפורר. הוא קרא את חרוזיו הפשוטים החותרים לעומקו של רוברט פרוסט, או את דבריו החשבניים וצורכים של אדוין א. רובינסון. במשוררים שכמותם מצא לנפשו את עונן האמת. כתוצאה מהתענינותם של המשוררים העברים בכיבושיה של הספרות האמריקנית, הכניסו הללו איאלו מסממניה גם למסכת ספרותנו העברית; בורדי שירתנו זו התחיל לנבוע זרם רחבות אמריקנית, ונתקבל עליה גם הניב המצומצם המזכיר לנו את דבריו הקצרים והישירים של בן-אמריקה הבינוני.

**

יותר משגיליתי כאן את עיקריו של נוסח-אמריקה בשירתנו העברית, אפשר שנתפסתי להתרשמות אימפרסיוניסטית-כמעט והגיבותי על צדדים אחרים ביצירה. תם. אפשר ומשפטי לא היה צודק תמיד, ראייתי היתה כהה; הדגשתי כמה פרטים בשעה שמוטל היה עלי להעביר קו מסכם אחד; אולם, כוונתי היתה רצויה, ודברי נכתבו מתוך אהבה לשירתנו ומשורריה.

אשר לעתיד — אין, כמובן, לשער, כיצד יתפתח אותו נוסח-אמריקה, שראוינו את ראשיתו-מצער, מה יהיו דרכיה של השירה העברית במדינה זו. זקוקה היא שירתנו לכוחות מקוריים שלא יסתפקו בבנינים שהקימו קודמיהם, שיוסיפו קומות שנוסחת בנייתן תהיה אחרת, ובלבד שתהיינה להם כנות ואחראיות ואחרי דות פנימית גמורה — וכן הכושר לקבל את הטוב שבעבר. אלה הם דברים שבמאווה — אם לא בחלום. אבל מהי הנקודה הממשית העלולה לנפץ את תקוות ההמשך לשירתנו באמריקה? אפשר להשיב תשובה בנאלית ומדאיבה, שאינה טעונה ניתוח דק כל שהוא: לא יהיה לה עתיד, כשם שלא תהיה תוספת חיים לתרבות היהודית בכלל מחוץ למדינת ישראל, אם לא יחולו שינויים-סוד במשטרם החברתי-החנוכי של היהודים בחוץ-למדינה ובאמריקה. חינוך עברי ראוי לשמו אולי ייענה לתביעות להמשך ספרותי-חילוני; בלעדיו תהיינה כל תכניותינו להבא על הצעד עניינינו קדימה מעין רמאות כלפי מצפוננו, משחק ילדים טראגיק-לעג.